Werk en bijstand zijn tot elkaar veroordeeld

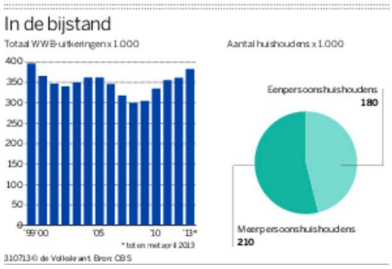
Selma Blankestijn: ...meedoen...
Foto Harry Cock / de Volkskrant

Rick de Leeuw: ...op zoek naar groen...
Foto An-Sofie Kesteleyn

Yvonne Jansen: ...zekerheid gewenst...
Foto Julius Schrank

AMSTERDAM

Wie kan werken, zal werken. Dat is in steeds meer gemeenten het motto. Verdringen bijstandsgerechtigden straks anderen op de arbeidsmarkt?

VAN ONZE VERSLAGGEEFSTER NANDA TROOST

Steeds meer gemeenten zetten bijstandsgerechtigden aan het werk in ruil voor hun uitkering. Een deel van hen lijkt regulier werk te doen, bijvoorbeeld in de zorg en de groenvoorziening. Over een jaar zijn gemeenten verplicht een tegenprestatie te vragen voor de bijstandsuitkering.

Werken voor je bijstand is sluipenderwijs de norm geworden, zegt Sadet Karabulut, Tweede Kamerlid van de SP, op basis van een onderzoek van haar partij onder tweeduizend bijstandsgerechtigden. Enkele cijfers: 43 procent van de bijstandsgerechtigden levert een tegenprestatie voor zijn uitkering; 21 procent werkt vanuit de uitkering, van wie eenderde al langer dan twee jaar; 55 procent van degenen die werken zeggen dat er sprake is van verdringing van regulier werk.

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en Divosa, de koepel van sociale diensten, erkennen dat gemeenten worstelen met de tegenprestatie voor een uitkering. 'Je ziet het hier en daar misgaan. Het is lastig, het verschil is soms klein tussen wat regulier werk is en wat niet', zegt een woordvoerster van de VNG. Het probleem is volgens haar dat wel bekend is wat volgens de wet niet mag - verdringing, een vaste baan - maar niet wat wel is toegestaan.

Volgens de vakbond FNV doet de helft van de bijstandsgerechtigden werk dat voorheen gewoon werd betaald. 'Een werkloze hbo'er moet post bezorgen bij PostNL, een stratenmaker wordt vanuit de bijstand door de gemeente aan het werk gezet, bijstandsgerechtigden moeten patiënten vervoeren of worden ingezet in de zorg', zegt een woordvoerder. 'Dat is gewoon werk en daar moet dus loon tegenover staan, geen uitkering. Er zijn gemeenten die geld verdienen door bijstandsgerechtigden productiewerk te laten doen bij bedrijven. We krijgen er steeds meer klachten over.'

Rotterdam werd vorig jaar overspoeld met kritiek toen de stad busladingen vol bijstandsgerechtigden naar het Westland reed om aan de slag te gaan in de tuinbouw. In Rotterdam moeten nu 1.800 uitkeringsgerechtigden (van de 12.500 die dat zouden kunnen) een tegenprestatie voor hun uitkering leveren.

Het gaat vooral om taken in de thuiszorg, zegt woordvoerder Bert Brehm. 'Het is zoeken, maar de mogelijkheden zijn er wel. We zijn in de loop van vorig jaar begonnen en zitten nu dus op 15 procent. Dat geeft aan dat het niet heel simpel is. Het is echt zoeken en zal af en toe zeker wringen. Het is jarenlang niet gebruikelijk geweest, dus we moeten opnieuw op zoek naar welke mogelijkheden er zijn.'

Rotterdam ziet vooral mogelijkheden in de zorg, waar door de bezuinigingen voor thuiszorgmedewerkers alleen 'de kerntaken' zijn overgebleven. Brehm: 'Het gaat echt om additioneel werk, waaraan de thuiszorgmedewerker niet toe komt. Een praatje maken, boodschappen doen, een kop koffie drinken. Dat past ook goed bij de doelgroep. Het

gaat om mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt die niet een, twee, drie aan de slag komen, maar op deze manier toch actief blijven.'

Brehm weet niet of bijstandsgerechtigden een reguliere baan hebben gevonden door de nieuwe aanpak. 'Gezien de doelgroep zal dat nog mondjesmaat zijn', zegt hij.

Roeland van Geuns, lector armoede en participatie aan de Hogeschool van Amsterdam, betwijfelt of de tegenprestatie voor de bijstand veel banen opslokt. 'In de bijstand zitten veel mensen die intensieve begeleiding nodig hebben. Het is dan ook maar de vraag of gemeenten goedkoper uit zijn', zegt hij.

De SP is ervan overtuigd dat gemeenten proberen gaten in hun begroting te dichten met de werklozen over wie ze beschikken. 'Het gaat van kwaad tot erger', zegt Karabulut. 'Iedereen weet van de straatveger in Den Haag die na te zijn ontslagen met een uitkering hetzelfde werk weer kan doen. Mensen die al jaren vanuit de bijstand worden ingezet bij het leerlingenvervoer of werken als onderwijsassistent: die vervullen normale banen.'

Hoewel nog aan een wet wordt gewerkt die gemeenten daartoe over een jaar verplicht, neemt het aantal gemeenten waar inwoners met een uitkering nu al een tegenprestatie moeten leveren snel toe, constateert Divosa. 'Het gaat met tientallen tegelijk', zegt woordvoerder Jan Timmermann. 'Aanvankelijk waren het vooral gemeenten met een liberaal bestuur, maar er zijn steeds meer gemeenteraden die dit op de agenda zetten. Ze proberen een verbinding te maken tussen de bezuinigingen waarmee ze worden geconfronteerd en de problemen die ze op hun bord krijgen, bijvoorbeeld doordat zorgtaken naar de gemeenten worden overgeheveld.'

Het beleid van de gemeenten op dit gebied staat nog in de kinderschoenen, zegt Van Geuns, die de cijfers van de SP wel erg hoog vindt. 'Veel bijstandsgerechtigden zijn vanwege hun problematiek vrijgesteld van de sollicitatieplicht. Sommige gemeenten zoeken misschien de grenzen op, maar ik verwacht echt niet dat er in het groen en op de vuilniswagen alleen maar bijstandsgerechtigden aan het werk zijn.'

Staatssecretaris Jetta Klijnsma van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft eerder deze maand een onderzoek aangekondigd naar de tegenprestatie die gemeenten eisen van bijstandsgerechtigden. De resultaten daarvan worden in oktober verwacht. Haar woordvoerder zegt dat ze dan ook komt ook met suggesties over de uitvoering van de tegenprestatie.

Rick de Leeuw (25), Tilburg, werkte vanuit de bijstand in een biologische winkel en volgde een opleiding via een leerwerkplaats, doet nu vrijwilligerswerk

'Ik vind het niet verkeerd dat ik iets voor mijn geld moet doen. Maar er wordt te veel gekeken naar wat ik niet kan in plaats van wel. Ik heb ADHD en autisme, maar heb de havo cum laude gedaan. Ik heb vanuit de bijstand anderhalf jaar op een nulurencontract bij een biologische supermarkt gewerkt. Dat ging goed, maar pubers zijn uiteindelijk goedkoper. Daarna heb ik anderhalf jaar op een leerwerkplaats gezeten. Ik heb er een grafische opleiding gedaan, maar daar te weinig geleerd om aan het werk te komen. Ik heb wel een reclamefolder gemaakt, maar na anderhalf jaar kan ik geen website bouwen. Ik vind het jammer dat daar niet meer op is gelet. Nu zoek ik het in vrijwilligerswerk. Ik heb voorlichting gegeven op de Roze Maandag in Tilburg, help autistische vrienden en heb me gemeld als cliniclown. Wat ik heel leuk vind, is anderen helpen in de tuin. Ik zou nu graag een hoveniersopleiding doen, maar mijn jobcoach is heel erg gericht op oriëntatie. Ik voel me daardoor afgeremd. Ik heb meer aan een coach die me steunt zodat ik een opleiding in het groen kan doen. Door het vrijwilligerswerk zit ik in elk geval niet de hele dag thuis.'

Selma Blankestijn (40), Leeuwarden, was vijf jaar vrijwilligster op een peuterspeelzaal, is nu alweer vijf jaar onderwijsassistent op een basisschool - in beide gevallen vanuit de bijstand

'Tot ik zwanger werd, heb ik in de kinderopvang gewerkt. Ik ben na de geboorte van mijn zoon gestopt met werken. Toen hij vier was geworden, wilde ik weer aan de slag, maar volgens het arbeidsbureau stond ik zo ver van de arbeidsmarkt af dat ik onbemiddelbaar was. Toen heb ik de opleiding onderwijsassistent gevolgd - die was toen net nieuw. Ik ben trots op wat ik doe. Maar om me niet minderwaardig te voelen zeg ik dat ik voor de overheid werk en door de overheid wordt betaald. Ik werk immers op een openbare basisschool. Dat doe ik 28 uur per week, drieënhalve dag per week. De school is blij met me, maar ze hebben geen geld om een onderwijsassistent aan te nemen. Dan hebben ze toch liever iemand die ook les kan geven. Natuurlijk baal ik daarvan. Het werk is er wel. Omdat ik 28 uur kan werken, had de sociale dienst plannen me ander werk te laten doen: post sorteren. Maar daarmee zouden ze me echt ongelukkig maken. Dat past echt niet bij me. Nu ben ik geloof ik ondergebracht in het bakje maatschappelijk participeren. Ik doe mee in de maatschappij.'

Yvonne Jansen (59), Houten, rijdt bijna vier jaar taxi met behoud van uitkering

'Heel af en toe maak ik zo veel uren dat ik net boven de bijstand uitkom. Het afgelopen jaar is dat één keer gebeurd. Ik werk gemiddeld 22 uur

per week. Daarmee verdien ik mijn uitkering net niet. Op de taxi krijg ik 700 tot 800 euro, dat wordt aangevuld met 160 tot 60 euro bijstand. Met drie uur meer zou ik uit de bijstand zijn, maar dat lukt niet, omdat de ritten niet te combineren zijn met ander werk. Als ik in de file kom, ben ik te laat. Ik rijd leerlingen - kinderen met ernstige gedragsproblemen - naar en van school. Ik rijd elke dag dezelfde route, 's morgens en 's middags. Er is geprobeerd dat te combineren met het vervoer van volwassenen die naar de dagopvang gaan. Die tijden sluiten niet goed op elkaar aan. Het werk vind ik leuk, maar ik vind het jammer dat ik niet van de bijstand afkom. Doordat dit werk wordt aanbesteed, kan ik geen vaste baan krijgen. Om de zoveel jaar moet mijn werkgever zorgen dat hij het leerlingenvervoer houdt. Zo lang hij die zekerheid niet heeft, kan hij die mij ook niet bieden. Mijn derde jaarcontract zit er op en nu stopt dit werk. Ik hoop dat ik iets anders kan vinden. Anders kan ik na drie maanden terugkomen, want ze zijn heel tevreden over me. Maar het blijft natuurlijk raar: ik werk, maar heb een uitkering.'

Hoe zit het?

De bijstand is na de WW het laatste vangnet, en geldt als het absolute minimum. De gemeente bepaalt de hoogte van de uitkering. Als norm geldt voor een alleenstaande 661,77 euro per maand, inclusief vakantiegeld; voor een alleenstaande ouder 926,47, en voor een stel 1.323, 53 euro. Jongeren tot 21 krijgen een lagere uitkering.

Eind april zaten er 382 duizend mensen in de bijstand. Een kwart van de bijstandsgerechtigden heeft een ontheffing van de arbeidsplicht en hoeft niet te werken; in 2006 was dat nog eenderde. Een alleenstaande ouder met kinderen tot 6 jaar kan onder de sollicitatieplicht uitkomen als de ouder een opleiding volgt om de kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Belemmeringen om uit de bijstand te komen zijn vooral fysieke en psychische beperkingen en een lage, verouderde opleiding.

Werkloosheid en echtscheiding zijn de belangrijkste redenen waardoor mensen in de bijstand terecht komen. Flexwerkers hebben grote kans in de bijstand te komen. Bijna 40 procent van de bijstandsaanvragers zonder WW-rechten werkte als uitzendkracht. De bijstand is ook een vangnet voor mensen met kleine baantjes: 11 procent krijgt bijstand als aanvulling op inkomen uit werk; zij verdienen te weinig om van rond te komen.

Wie in de bijstand zit, kan een beroep doen op toeslagen, bijvoorbeeld voor huur of ziektekostenverzekering. Sommige gemeenten hebben extra geld voor wie lang in de bijstand zit. Een kritiekpunt van de SP is dat veel mensen niet weten waarop ze een beroep kunnen doen.

Het ministerie van Sociale Zaken heeft dit jaar 5,6 miljard euro uitgetrokken voor de bijstand. De uitkering wordt verstrekt door de gemeente, de voorwaarden kunnen ook per gemeente verschillen. Daarnaast is er 900 miljoen beschikbaar als Participatiebudget, bijvoorbeeld voor reïntegratie.